

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בחוקותי

(חלק יז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת בחוקותי, (אה"ק) יד-ב אייר; (בכל העולם) כא-כז אייר, ה'תשפ"ב (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בחוקותי ב

(ד) במשל גופא: הלשון „משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים“ צריכה ביאור, דלכאורה, שכירת פועלים אינה דבר השייך דוקא למלך (ואף אצלו אין זה מצד מעלתו כמלך), שהרי כל אדם יכול לשכור (ושוכר) פועלים – ואם כן הי' לו לכתוב „משל לאדם¹ ששכר פועלים²“ והוא פונה

א. על הפסוק „ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם“, פירש רש"י: „ופניתי אליכם – אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים.

ואינו מובן:

(א) מה חסר בפירוש „אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם“, עד שנוזק רש"י להוסיף בו ביאור ע"י „משל . . למלך ששכר פועלים כו'“?

(ב) לאיך גיסא: אם דבר מה אינו מובן בפירושו – מה יתן מה ומה יוסיף המשל (למלך ששכר פועלים וכו'), שלכאורה אין בו אלא אותו פירוש גופא²?

(ג) יתירה מזו: לעיל בפרשת אחרי³, לגבי איסור דם (ועד"ז בפרשת קדושים⁴ לגבי איסור נותן מזרעו למולך), פירש רש"י ו"ד פירושו כאן (אלא שבהיפך הטובה): „ונתתי פני – פנאי שלי, פונה אני מכל עסקי ועוסק בו“⁵, ושם לא הוסיף שום משל⁶?

ואין ענינו העתקת דרשת חז"ל וכו'. וגם כאן לא ציין לתו"כ רק בשביל ה„וכו“ – הנשך המשל.

וכן בפרשתנו לקמן בענין זה עצמו – עונש ע"ז שלא תשמעו לי – עה"פ (כו, יז) „ונתתי פני“ פירש „פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם“ ואינו מוסיף ע"ז „משל למלך כו'“, אף שבתו"כ שם איתא „משלו משל למה"ד למלך כו'“.

ותירה מזו: להלן שם הביא רש"י התו"כ „כמו שנאמר בטובה כו' כך כו' משלו משל למלך כו'“, אלא שמקדים שהוא „אגדת תו"כ מפרשה זו“, ומזה מוכח: (א) שעה"פ כאן (הוא לא שרש"י מביא „אגדה“ אלא שהוא) פש"מ, (ב) גם בפסוק שם (יז) פירושו על „ונתתי פני“, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי כו'“, הוא פירוש והכרח בפש"מ, והוא פירוש אחר ממה שהביא לקמן אותו הענין (לכאורה) מ„אגדת תו"כ“. ולהעיר גם על השינוי: בפירושו שם מעתיק מהכ" „ונתתי פני“, משא"כ בהפ"י שמביא מ„אגדת תו"כ“ מעתיק מהכתוב „ונתתי פני בכס“. וראה לקמן הערה 30.

(7) ואף ש"ל (בפשטות) מכיון שהנמשל הוא הקב"ה לכן המשל הוא לא מאדם סתם אלא ממלך – הרי מצינו בכ"מ שכתב סתם „משל למהלך בדרך כו'“ (פרש"י בשלח יד, כ), „משל לאדם כו'“ (פרש"י שם יז, ה, ועוד), אף שגם הם משלים להקב"ה – מלך. ועכצ"ל שכאן נוגע ומוסיף בתוכן הנמשל – ע"י שנמשל למלך דוקא. (8) ולאידך מכיון שהמזכור במלך הול"ל שבא לשלם שכו' לעבדיו, וע"ד שכתב בתו"כ בהעונש לקמן כו', יז (שהובא בפרש"י שם

(1) פרשתנו כו, ט.

(2) יש מפרשים בתו"כ (ראה קרבן אהרן. מלבי"ם. ועוד) שמדגיש „אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם כו'“, דהיינו שלישראל הוא שכר רחמי (בעוה"ב) – ולאוה"ע שכר גשמי (בעוה"ז), אבל ראה לקמן הערה 20.

(3) יז, יוד.

(4) כ, ג.

(5) והוא מתו"כ אחרי וקדושים שם.

(6) ופשוט שאין לתרץ שגם בתו"כ שם לא הובא משל – שהרי ידוע שרש"י מפרש פשוט

אבל בנדון דידן¹², שנאמר „ופנית
אליכם“¹³, הרי מאליו מובן דהיינו פני
מענינים אחרים¹⁴?

והביאור בזה, לכאורה: בפרשת
אחרי, לגבי איסור דם (ועד"ז בפרשת
קדושים באיסור נותן מזרעו למולך),
מדובר ביחיד, וא"כ מובן הפירוש
„ונתתי פני, פנאי שלי פונה אני מכל
עסקי ועוסק בו“, היינו, שהקב"ה פונה
כביכול מעסקי הרבים ומתעסק עם
היחיד¹⁵.

משא"כ בפרשתנו, שבה מדובר
בכללות עם ישראל – „ופנית אליכם“
– מתעוררת הקושיא: מה מלמדנו
הכתוב ש„אפנה מכל (ולא – משאר)
עסקי שלם שכרכם“ – וכי ההתעסקות

פני באיש ההוא“ ולא הכ' לפנ"ז בהפרשה וגם
לא דפ' אחרי לפנ"ז, ובכלל דובר כמ"פ שפרשי
בנ"ך אינו בדיוק גמור ע"פ פש"מ כמו פירושו
עה"ת. ואכ"מ.]

ולהעיר מספר השרשים לרד"ק שורש פנה,
שהכניס כולם בשרש אחד. ושם: ומה נקראו
פנים לפי שהם פונות הנה והנה. ולהלן שם,
„ולפי שהעס נראה בפנים כו"ל. ואכ"מ.

(12) עוד שינוי בפרשי פרושתנו לפירושו בפ'
אחרי וקדושים שם: בפרשתנו מעתיק מהכתוב
תיבת „אליכם“ ובפ' אחרי וקדושים מעתיק
רק „ונתתי פני“, אתן את פני. ולא „בנפש“,
או „באיש“.

(13) דדוחק גדול ע"פ פש"מ לפרש כאן
שהוא כמו (נשא ו, כה) „יאר ה' פניו אליך“
ופרשי שם.

(14) בק"א לתו"כ מפרש שרז"ל באו לשלול
שמלת פניתו הוא לא מל' פניי, שהרי כל הברכות
הוא ע"י השגחת הקב"ה, אלא מל' הפנאה וירצה
אפנה משאר עסקי. וראה לקמן הערה 30.

(15) וכפרט שממשיך בקדושים שם „באיש“
ופרשי (מתו"כ שם) באיש ולא בצבור (וראה
פרשי שם, ה). ובתו"כ מפרש גם בפ' אחרי
„בנפש ולא בצבור“.

מכל עסקיו ומשלם שכר לפועל שעשה
את המלאכה המרובה.

ב. לכאורה ה' אפשר לבאר,
בהקדם השאלה: כיון שרש"י פירש כבר
לעיל שתוכן הפירוש של „ונתתי פני“
(ועד"ז „ואני אתן את פני“) הוא „פונה
מכל עסקי כו"ל – מפני מה הוצרך
רש"י לחזור כאן על אותו הפירושי
[ובפרט שההדגשה אשר „ונתתי פני“
וכו"ב משמעותו „פנאי שלי, פונה אני
מכל עסקי“, נצרכת רק במקום שבו
אמורה הלשון „פני“ (ואזי יש מקום
לטעות שזהו¹⁰ (רק) מלשון פנים¹¹),

מאגדת תו"כ כנ"ל), משלו משל למלך שאמר
לעבדיו פונה אני מכל עסקי כו"ל.

(9) ובכל אופן צ"ע הטעם לכפל הפירוש
בקדושים מכיון שכבר פירשו באחרי. ויתירה מזו
בפרשתנו (כו, יז) כופל הפירוש על „ונתתי פני“.
וראה לקמן הערה 16.

(10) להעיר מפרשי תשא לג, יד. ואתחנן
ה, ז.

(11) ראה מפרשי רש"י (רא"ם וגו"א) אחרי
וקדושים שם. בגו"א (קדושים שם), מפרש
שגם לרש"י פירושו פני כמשמעו, אבל מזה
שרש"י מקדים בתחילת פירושו „פנאי שלי“, דלא
כתתו"כ שם שכתב רק „פונה אני כו"ל, משמע,
שפרשי פי' ד„פני“ שם הוא רק „פנאי“ (ראה
באר מים חיים בפרשי אחרי שם. וראה תיב"ע
שם „פנוייתא“). משא"כ בתו"כ שיש לפרש מל'
פני כפשוטו (ולא כברא"ם). אבל ראה קרבן אהרן
אחרי וקדושים שם. ובפרט ע"פ פרשי תשא שם.
וק"א לתו"כ פרושתנו כו, יז.

ומה שלא פרשי כהתרגום „רוגזי“ (ראה
רא"ם קדושים שם) וכפירושו באכפרה פניו
(וישלח לב, כא) – י"ל, כי שם מוכרח הפי'
ממש"נ „אכפרה“, משא"כ בפ' אחרי וקדושים
שנאמר „ונתתי פני“, ואני אתן את פני“ ולהעיר
מפרשי נשא ו, כו [ולהעיר מפרשי תהלים לד,
זו. ועפ"ז יש להעיר במש"כ ברא"ם וגו"א בפ'
אחרי וקדושים שם, ובק"א שם. אבל בפרשי שם
הביא הכתוב (קדושים כ, ה) „ושמתי (אני את)

ממשל זה מובן, אשר: א) ישנם עוד פועלים שהקב"ה צריך ליתן להם שכר, ואף זה הוא מעסקיו של הקב"ה. ב) אומות העולם הם „פועלים הרבה“, ובני ישראל, אומה אחת, הם כפועל א.ת.ג. ג) השכר לאומות העולם הוא שכר גשמי בעולם הזה, משא"כ השכר לבני ישראל הוא שכר רוחני לעולם הבא, כביאור המפרשים¹⁸.

עפ"י מובן גם: א) שהלשון „אפנה מכל עסקי“ מתאימה גם כלפי השכר של כללות עם ישראל – מפני ש„עסקיו“ של הקב"ה כוללים גם את העסק לשלם שכר לאומות הרבה¹⁹, משא"כ „לשלם שכרכם“ דבני ישראל הוא גדר שכר בפני עצמו שאינו דומה ל„כל עסקי“, ולכן יש צורך „לפנות“ – מעניני עולם הזה לעולם הבא. ב) הטעם שנקט „משל למלך כו“ – משום שהמציאות ד„שכר פועלים הרבה“ ע"ד הרגיל מצוי בהרבה ביותר במלך.

אבל קשה להעמיס פירוש זה ברש"י ע"פ פשוטו²⁰, שהרי לפי זה הוה לי לרש"י להעתיק מתורת כהנים גם את המשך הדברים „הרבה והי' שם פועל א' כו“ (או עכ"פ תיבת „פועלים הרבה“) – שהוא עיקר בפירושו – ולא להסתפק ברמז לזה ע"י „וכו כדאיתא בתורת כהנים“.

18 נסמן לעיל הערה 2.

19 ובתיב"ע פרשתנו עה"פ: ואתפני מן אגר עממיא למשלמא לכוון אגר עובדיכוון טביא.

20 נוסף על: א) הקושיא הג"ל מדוע הוצרך לפרש עוה"פ לקמן (כו, יז) בנוגע לכלל ישראל. ב) בפרש"י בפשט"מ א"פ לפרש שהשכר לבני"ה הוא שכר רוחני לעוה"ב – שהרי הן השכר שבהכתובים לפנ"ז והן השכר שבכתוב זה ובהכתובים שלא"ז מפורש שהם שכר גשמי.

בעם ישראל לתת להם שכר עבור קיום תורה ומצוות אינה בכלל עסקיו של הקב"ה!?

ולכך הוצרך רש"י לפרש בפרשתנו במיוחד, שגם „ופניתי אליכם“ (אע"ג דקאי בכללות עם ישראל) משמעו „אפנה מכל עסקי“¹⁶ לשלם שכרכם; והסבר הדבר מיושב ע"פ „משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בתורת כהנים“¹⁷ – וכהמשך בתורת כהנים שם „ששכר פועלים הרבה והי' שם פועל א' ועשה עמו מלאכה ימים הרבה, נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם“, אמר לו המלך שתחילה יחשב שכרם של הפועלים הרבה וישלם להם, ואח"כ „אפנה לך“; ועד"ז בנמשל, „היו ישראל בעולם הזה מבקשים שכר מלפני המקום ואומות העולם מבקשים שכר מלפני המקום, והמקום אומר להם לישראל בני אפנה לכם כו' אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם“.

16 וי"ל (ע"ד הנ"ל) שמטעם זה הוצרך רש"י לפרשו בפ' קדושים – אף שכבר פירש כן (באיטור דם) בפ' אחרי: בפ' אחרי שמדובר בהפרשה שם באיסור שחוטאי חוץ כתיב (ה'ו) „למען אשר יביאו בני" גו' אל פתח אוהל מועד גו' וזבחו גו' לה' גו' וזרק הכהן גו' לריח ניחוח לה“ וכן בפסוק שלפנ"ז (פסוק ט') „ואל פתח אוהל מועד לא הביאו גו“ וא"כ י"ל שרק שם אפשר לפרש „פונה אני מכל עסקי“, שהוא ענין הקרבת הקרבנות להוי' במקדש הוי' לריח ניחוח להוי'. משא"כ בקדושים אין המדובר ע"ד עסק מיוחד דהקב"ה ולכן ס"ד שאין לפרש שם „ואני אתן את פני“ – „פונה אני מכל עסקי“, ולכן הוצרך רש"י לפרשו גם שם.

17 ועפ"י מובן גם בנוגע לתו"כ מה שרק בפרשתנו כתב „משל למה"ד למלך“ ולא באחרי וקדושים.

המפרשים²⁴ ביארו שלא ניתן לפרש הכא ככפ' בראשית, משום ש,פרו' לבד (הוא בטבע הבריאה, ולכן) אינו ברכה, ומאחר שבפרשתנו המדובר הוא בברכות הקב"ה לבני ישראל, צריך לומר ש,והפריתי" כולל גם ,ורביי", וממילא משמעות תיבת ,והרביתי" אינה רבי' (בכמות), אלא ריבוי באיכות – ,בקומה זקופה"²⁵.

אבל אינו מוכן: הלא גם ,אחד מוליד הרבה" לכאורה אינו ברכה מיוחדת לבני ישראל (וקיים גם באומות העולם), ומהי הברכה ד,והפריתי, פרו' ורביי"?

ד. הביאור בכל זה: הקושי בתיבות ,ופניתי אליכם" הוא, שאם נפרשן ע"ד ,ונתתי פני" דפ' אחרי (וכן ע"ד ,ואני אתן את פני" דפרשת קדושים) – ,פונה אני מכל עסקי לשלם שכרכם", הרי ה' להן להכתב בתחילת הפרשה, תיכף אחר ,אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם", כהקדמה לכל היעודים שבפרשה (או אחר היעודים, כחותם וגמר שלהם), וכמו בפסוק האמור דפרשת אחרי (ופרשת קדושים);

ומדהביא הכתוב תיבות אלו באמצע הזכרת היעודים ועניני השכר על קיום תורה ומצוות, מוכח לכאורה ש,ופניתי

,ע"ש שעדיין לא נולד בנימין כו" – י"ל בפשטות ש(ע"פ פרש"י) הכתוב עצמו מפרשו שם (פרה –) ,גוי, בנימין, (ורבה –) גוים, מנשה ואפרים כו' (מלכים, שאול ואיש בושת משבט בנימין). אבל עפ"י יש לפרש עד"ז בלך שם, דברי דוד ומשכיל לדוד, אלא ששם אין נרמז אפילו בפרש"י כנ"ל.

(24) ראה באר יצחק בפרש"י כאן.

(25) ראה גם רא"ם כאן.

ובהכרח לומר, שעיקר ההסבר הדרוש לפירוש רש"י ,אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם" כבר נמצא בתיבות שהעתיק רש"י ,משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים" (ומיתר פרטי המשל לא נוסף חידוש בהבנת פשט המקרא, ולכן די לו לרש"י בציון ,וכו' כדאיתא בתורת כהנים"²¹).

ג. לאחר זה מפרש רש"י את התיבות ,והפריתי אתכם – פרו' ורביי", ,והרביתי אתכם – בקומה זקופה".

וצריך להבין: בפ' בראשית²² פירש רש"י ש,פרו' משמעו ,אחד מוליד אחד ולא יותר", ו,רבו' משמעו ,שאחד מוליד הרבה" – וא"כ כיצד פירש הכא ש,והפריתי" כולל גם ,ורביי"²³?

(21) ברא"ם כאן: פי' דרך משל ששכרכם הרבה מאד וצריך פנאי כדי לעמוד עמכם בחשבון לפרוע לכם כל זכותכם כדאיתא בתו"כ משל כו'. אבל: א) ברש"י לא פי' כאן ,פניתי" מלשון ,פנאי" כנאחרי וקדושים (וראה לעיל בפנים סעיף א). ב) ברש"י לא הועתק ,אבל אתם חשבון רב" שבתו"כ ורק מציין ,וכו'" לתוכן המשל שבתו"כ.
(22) א, כב.

(23) בביאורי מהרא"י (והובא בש"ח) ועד"ז בכאר מים חיים (לפרש"י) משכיל לדוד (מנח"ס): דא"כ אתכם ל"ל ה"ל למכתב והפריתי והרביתי אתכם כבכל התורה כמו (פרו) ורבו ויפרו וירבו אע"כ תרי מיילי כתיבה הכא – אבל גם בישמעאל נאמר (לך יו, כ) ,והפריתי אותו והרביתי אותו" ולא פרש"י כלום. ומש"כ בשפ"ח* ומשכיל לדוד – הרי לא נזכר כלל בפרש"י שם. וראה דברי דוד (להט"ז) כאן.
ומ"ש בוישלח (לה, יא) פרה ורבה ופרש"י

(* ומש"כ, מלת אותו מיעוט כו' ולא בני קטורה" – מפורש הפכו לכאורה בחיי שרה כה, א"ד ובפרש"י שם וראה ת"א שם ואכ"מ.

רש"י, "שתהיו עמלים בתורה" – לימוד התורה לא רק כשיעור החיוב, אלא "עמלים בתורה", בתוספת על המוכרח מצד פשטות מצות תלמוד תורה; ועד"ז "ואת מצותי תשמרו, הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כו" 27;

ואופן זה בקיום תורה ומצוות – יותר מהחיוב ע"פ תורה – הוא בדוגמת (המשל ל) "מלך ששכר פועלים", העושים עבודה זו שבני המדינה אינם מחוייבים בה.

וממילא מובן גם שעל קיום תורה ומצוות באופן כזה על בני ישראל לקבל שכר נוסף ומיוחד²⁸.

ו. ובזה מובן הטעם שתיבות "ופנית אליכם" נכתבו באמצע הפרשה:

מאחר ש"בחוקותי תלכו גו" פירושו – בתוספת ד"עמלים בתורה", מובן שבזה נכלל בדרך ממילא לימוד התורה כמדת החיוב, וכמו שנאמר במפורש "ואת מצותי תשמרו" (שזה כולל גם קיום המצוות (ולימוד התורה בכלל))²⁷. ונמצא, שעבור "בחוקותי תלכו גו" צריכים בני ישראל לקבל ב' סוגי שכר: א) עבור עצם קיום תורה ומצוות (באופן הרגיל, כמדת החיוב), ב) שכר מיוחד עבור היותם עמלים (בתורה), על קיום תורה ומצוות בהוספה.

אליכם" שבפרשתנו אין פירושו "אפנה מכל עסקי וכו'", אלא שכר פרטי מסוים ומיוחד על קיום תורה ומצוות.

ולכן הוצרך רש"י לפרש שגם בפרשתנו מתפרשות תיבות אלו במשמעות "אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם"; והטעם שנכתבו באמצע הפרשה ולא בתחילת כל עניני הברכות והשכר, מבאר רש"י ע"י "משל . . למלך ששכר פועלים" (כדלקמן).

ה. הטעם ששאר אדם, ואפילו שר, צריך לשכור פועלים לעשות מלאכה עבורו (ולשלם שכר עבור כך) מובן הוא, שהרי אינו יכול לכוף אדם אחר לעבוד עבורו;

אבל, מה למלך ולשכירת פועלים? – הלא בהיותו מושל ושולט על המדינה, כל אחד מבני המדינה מחויב לעשות ולהשלים את רצון וציווי המלך.

ומזה מובן, שאין המדובר כאן באותם ענינים שבני המדינה מחויבים לעשות עבור המלך (או לטובת המדינה) (כי ענינים אלו כבר נשלמו קודם ש"שכר פועלים"), אלא בענינים של תוספת שאינם חיוב והכרח למלך (או למדינה), ולכן, על מנת שגם דברים אלו ייעשו, מוכרח המלך לשכור פועלים שיש לשלם להם שכר (מרוכה)²⁶.

וכן הוא גם בנמשל: הפרשה פותחת "אם בחוקותי תלכו", שמשמעו, כפירוש

(27) ראה בארוכה לעיל ע' 314 ואילך שההכרח לפרש"י ש"בחוקותי תלכו" קאי על "עמלים בתורה" הוא, כי אם הכוונה ללימוד התורה סתם כפי החיוב ע"פ תורה, כשהוא אומר ואת מצותיו תשמרו הרי קיום המצוות (כולל גם מצוות ת"ת) אמור" (לשון רש"י ריש פרשתנו).

(28) עפ"ז י"ל גם בתו"כ שלכן הביא כאן דוקא משל למלך ולא באחרי וקדושים.

(26) ועפ"ז מובן מה שכ' פועלים ולא עבדים (כנ"ל הערה 8). ולהעיר מרמב"ם הל' מלכים פ"ד ה"ג: בעלי האומניות כו' ונותן שכרן כו' עבדים כו' ונותן שכרן או דמיהן (וראה לח"מ שם). ולהעיר מפ"ג ה"ד שם.

על סוג השכר הראשון, הניתן על קיום תורה ומצוות באופן הרגיל (לפי החיוב), אי אפשר לומר „אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם” – שכן (מעין) שכר זה מקבלים גם אומות העולם עבור קיום שבע מצוות בני נח שלהם³¹ (ועבור לימוד התורה דהדינים שבהם מחויבים);

אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל כו' ועוסק אני עמכם לרעה”

כי לפרשי „הפניתי אליכם” בטובה, „לשלם שכרכם”, הרי זה מיוחד ומופלא לגבי השכר שלפנ”ז, שכתוצאה מזה (מ„ופניתיי”) באו כל פרטי השכר הנאמר בהכתובים שלאח”ז עד „ואולך אתכם קוממיות”. משא”כ בהקלות ונתתי פני” אין לומר בזה „כמו שנאמר בטובה” כי בפסוק שלאח”ז מפורש „ואם עד אלה לא גוי ויספתי ליסרה גוי” שבע גוי” וכן בהפסוקים שלאח”ז מוסיף בהחטאים ובהקלות זו למטה מזו (פסוק כא”ב. גכ”ד. כז”ח) כו”כ מובן „ונתתי פני” הוא לא רעה מופלאה ביותר (שהרי מוסיף אח”ז והרבה), רק לגבי הרעה שבהקלות לפנ”ז. וזהו עצמו הטעם שלא נאמר בהקלות „ופניתיי אליכם” כמו שנאמר בטובה.

ואולי י”ל שזהו החילוק בלשון רש”י, שבעונש כתב „פונה אני מכל עסקי” (ועד”ז באחרי וקדושים שם) וב„לשלם שכרכם” כתב „אפנה מכל עסקי כו”’: „פונה אני” הוא לשון הווה (רגע אחד), אפנה – עתיד (דבר ההווה תמיד**). ועפ”ז יובן גם מה שבפירושו „פונה אני מכל עסקי” מעתיק רש”י „ונתתי פני” ובפ”י התו”כ מעתיק מהכתוב גם תיבת „בכם” כמו שהעתיק בטובה „ופניתיי אליכם” – ראה הערה 33.

(31) ראה רמב”ם הל’ מלכים ספ”ח: ויש לו חלק לעולם הבא, אבל בתו”כ משמע (ראה הערה 2) ששכר שאר הפועלים הוא רק בעוה”ז. וי”ל שבתו”כ הכוונה לעיקר השכר או שמדבר ע”ד הרוב. – וראה הערה 20.

ובהתאם לזה הובטחו לאחר זה ב’ מיני השכר: תחילה מודיע הכתוב מהו השכר על קיום תורה ומצוות באופן הרגיל, ובכללות זהו השכר ד„ונתתי גשמיכם בעתם גו”²⁹; ולאחר השכר הנ”ל, באמצע הפרשה, מלמדנו ההכתוב את סוג השכר הב’ (עבור עמלים בתורה כו’) – „ופניתיי אליכם”, היינו, שעל העבודה באופן דעמלים בתורה כו’ ניתן שכר בדרגא חדשה ונעלית יותר, באופן של „אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם”³⁰:

(29) בכללות כל הברכות דפרשתנו לגבי הברכות דפ’ עקב (יא, יד ואילך) הם למעלה מהטבע – ראה בארוכה לקו”ש ח”ט ע’ 116 ואילך. ולכן גם כמה פרטים שלפני הפסוק ד„ופניתיי אליכם” מפורש שכר למעלה מהטבע. אבל בפרטיות, גם בפרשתנו גופא – ב’ הענינים. ככפנים.

(30) עפ”ז י”ל שזוהי גם כוונת רש”י לקמן „ונתתי פני בכם, פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם” – כי גם שם בא לתרץ מה שנאמר לאחרי כמה פסוקים של קלה (ולא כפירושו בפ’ אחרי וקדושים שם*), וגם אינו מקדים בהכ’ „ואם עד אלה גו” ככתוב שלאח”ז ובכמה פסוקים בהמשך התוכחה, וע”כ מבאר שזהו פני’ מיוחדת „להרע לכם”, כי נוסף על הקלות (שבפסוק טז) שבאים בעת (ביקר) מצד „אם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה” (ראה פרש”י שם), הוא „פונה מכל עסקי להרע לכם” שלא ע”ד הרגיל, „אם בחוקותי תנאסו ואם את משפטי תנגעל נפשכם גוי להפרכם את גוי” (ראה פרש”י בכתוב) שהם עבירות שלא ע”ד הרגיל.

אבל לאידך לא כתב רש”י בפשט”מ בכתו”כ (שמעתיק שם לקמן) „כמו שנא’ בטובה ופניתיי

(* עפ”ז יובן גם השינוי דכפ’ אחרי וקדושים מסיים „ועוסק בו” ומשא”כ בפרשתנו הן לפנ”ז בהשכר כתב „לשלם שכרכם” וכן שם „להרע לכם”, כי גם בהפסוקים לפנ”ז בפרשתנו מדובר איך שהקב”ה עוסק בישראל.

(** פרש”י בלשון טו, א ויתרה מזו בפירושו ויצא כט, ג. כי בכיו”ב „לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר”.

העושים יותר מן הנדרש מהם³⁵; אבל גם עבודתם זו אינה מגעת כלל³⁶ למעלת העבודה הנוספת³⁷ של בני ישראל באופן דעמלים בתורה, ולכן נתייחד שכם של בני ישראל להיות באופן של „אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם” (דהיינו פני' לסוג אחר של שכר – אפילו מן „העסק” לתת שכר לחסידי אומות העולם).

ז. לפי זה מובן גם המשך דברי רש"י על תיבות „והפריתי אתכם”, שפירש – „בפרי' ורבי'”: מאחר שאין מדובר כאן בשכר רגיל, כי אם בשכר נוסף ומיוחד (באופן ד„פניתי אליכם”) – לבני ישראל לבדם (ולא לאומות העולם) – אי אפשר לפרש ש„והפריתי” היינו „פרי'”, ו„והרביתי” משמעו „רבי'”, שהרי ברכה כזו ישנה גם באומות העולם³⁸; ובהכרח לומר אשר „והפריתי” היא ברכה מיוחדת שאינה ע"ד הרגיל, ובאה רק כתוצאה מ„ופניתי אליכם”.

ולכן נקט רש"י ש„והפריתי” בפני עצמו משמעו (לא רק פרי', כי אם) גם רבי', „אחד מוליד הרבה”; ופירוש

(35) להעיר מדמא בן נתינה (קידושין לא, א).
(36) כי בכלל (גם בקיום התומ"צ רק כפי החיוב) בני' ע"י שמקיימים „שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי” נעשו סגולה מכל העמים גו', כהננים וגוי קדוש' (יתרו יט, ה"ו) – כחילוק דכהונה וקדושה לגבי חול.

(37) ע"ד פשוט' – כהנלמד (לפני' ז') בהעילוי ד„עתה (ע"י נסיון העקדה) ידעתי כי ירא אלקים אתה” (וירא כב, יב) דאברהם איניו. וראה בפרש"י שם שבזה תשובה לאומות.

(38) וכיון ש„אפנה מעסקי” הרי כשנאמר „והפריתי” שהוא בענין ד„בני' מובן שצ"ל לא פחות מאשר בוישמעאל) עסקי – גם „רבי'”. וראה רש"י שם יו, יט (ד"א).

משא"כ השכר המיוחד עבור אופן העבודה דעמלים בתורה וכו' (ע"ד „מלך ששכר כו'”), שאינו קיים באומות העולם, הנה הברכות השייכות אליו הן באופן של „ופניתי אליכם, אפנה³² מכל עסקי לשלם שכרכם”³³.

[ואף שרש"י נקט הלשון (מתורת כהנים) „מלך ששכר פועלים” – לשון רבים – היינו, שגם את שאר הפועלים (שאינם מבני ישראל) שכר המלך, ומשמעות הדברים בנמשל, שגם אצל אומות העולם ישנו אופן העבודה דלפנים משורת הדין (וממילא – גם שכר מיוחד) –

הרי זה לפי שגם בין אומות העולם ישנם חסידי³³ אומות העולם³⁴

(32) אפנה לסוג אחר של שכר.

(33) ע"פ כהנ"ל מובן מה שהעתיק רש"י גם תיבת „אליכם”, משא"כ באחרי וקדושים שם (כנ"ל הערה 12) – כי: א) באחרי וקדושים שם עיקר הפירוש הוא ביאור התיבה „פני'” שהוא „פנאי שלי” (כנ"ל בפנים), משא"כ בפרשתנו שאין הכרח לפרש תיבת „ופניתי” (ב לאידך: בפרשתנו ההדגשה „ופניתי” אליכם – לשלם שכרכם” שהוא פני' ושכר מיוחד לישראל לגבי אוה"ע (עד שאומרים ע"ז „אפנה מכל עסקי” כנ"ל בהערה 30), משא"כ באחרי וקדושים שעיקר ההדגשה שהוא „פונה מכל עסקי” של הכלל כו'.^{33*} ו„פועלים” ל' רבים הוא כי ישנו אומות (רבים), ובני ישראל אומה אחת נקרא „פועל אחד” (תו"כ שם) לגביהם.

וע"פ פס"ד הרמב"ם שם שזהו כשמקיימין ז' מצות בני נח כו', י"ל „פועלים” ל' רבים הוא כפשוטו, שקאי (גם) על חסידי אומות העולם עצמן. ובפרט ע"פ הגירסא (בכת"י התימנים) דהרמב"ם (שם בסופו) „אלא מחמיהם”.

(34) ראה רמב"ם שם. ומדייק „ונחה לעשותן וכו' אבל אם עשאן מפני הכרע כו' ואינו מחסידי אוה"ע כו'” ואכ"מ.

הדברים, שלא זו בלבד שתיבת „והפרייתי” כוללת ב' הברכות דפרי ורבי (מוליד א', ואח"כ – מוליד הרבה) – אלא שיש כאן חידוש בעצם ברכת „פריי” ש„והפרייתי” גופא הוא באופן של „רביי”³⁹:

ח. אמנם, לכאורה עדיין אין זה מחוור כל צרכו: מלשון רש"י „אפנה אני מכל עסקי לשלם שכרכם” (ולא „שאר עסקי” וכיו"ב) מובן, שתשלום שכר זה אינו בכלל „עסקי” (דהקב"ה), וצריך להבין, מפני מה ההתעסקות בתשלום שכרם של ישראל אינה נמנית בכלל „עסקי” של הקב"ה?

ועל כרחק צריך לומר, אשר „ופניתי אליכם” מבטא ענין עמוק יותר מן הטרדה וההתעסקות שב„עסקי”⁴⁴.

ויובן זה בהקדים הביאור בתוכן ענין „עסק” ומובנו בפנימיות הענינים: אצל אדם בעולם הזה, „עסק” מורה על היות האדם שקוע בדבר אחר, שאינו „הוא” כפי שהוא לעצמו. כלומר, טרדת האדם בעסק מורה על תנועה ובחינה שהיא ירידה מן (וביחס ל)עצם מהותו.

וכן הוא גם למעלה כביכול: הקב"ה אינו בגדר המשכה וגילוי כלל; ולכן כל ההשפעות וההמשכות מאת הקב"ה נקראות „עסקי” – לפי שהן באות ממדריגת האור האלקי שבבחינת המשכה וירידה.

וזהו פירוש „אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם”:

התהוות העולמות⁴⁵, ואפילו ענין שכר ועונש ע"ד הרגיל, ואפילו לבני ישראל, הרי זה מאורות וגילויים לבד,

אצל אומות העולם, „פרו” הוא רק באופן ש„אחד מוליד אחד”, ולא דוקא שהאחד הנולד יהי בעצמו „מוליד”, אלא יתכן שיהי עקר (או באשה – עקרה)⁴⁰. משא"כ ברכת „והפרייתי” אצל בני ישראל פירושה, שתיכף כשישנו „אחד מוליד אחד”, האחד הנולד גופא הוא בבחינת ריבוי (רביי) – כי מ„אחד” זה יהי המשך עד סוף כל הדורות, וע"ד האמור⁴¹ באברהם „וארב את זרעו ואתן לו (בן יחיד) את יצחק”, מפני שמיצחק נמשך לאחרי זה ריבוי עצום [ועאכ"כ שתתקיים בהם הברכה שישנה גם באומות העולם, „אחד מוליד הרבה” כפשוטו⁴²].

וכיון ש„והפרייתי” כולל „רביי” (ריבוי בכמות), צריך לומר שהכתוב לאחרי זה „והרביתי אתכם” בא להוסיף ריבוי באיכות (כנ"ל סעיף ג'), וכן שהריבוי הוא דוקא מצד „ופניתי אליכם”; ועל כן פירש רש"י „והרביתי אתכם, בקומה זקופה”, דהיינו שלא זו בלבד שתקויים ההבטחה „ורב יעבוד צעיר”⁴³, אלא יתירה מזו: מצד „ופניתי אליכם”, הנה ה„צעיר” יהי באופן

328

329

(44) ובפרט שאינו כותב כפירושו באחרי וקדושים שם „ועוסק בו” כנ"ל.

(45) „כי לא זה היא עיקר האלקות מה שהעולמות מתהוים ממנו ומקבלים חיותם ממנו ית” (תו"א צט, ב. לקו"ת שה"ש ח, א).

(39) ראה גם ראב"ע ורמב"ן כאן.

(40) להעיר מעקב ז, יג: והרבך וברך פרי בטנך. ובפסוק יד: לא יהי בך עקר ועקרה גו'.

(41) יהושע כד, ג.

(42) שזה מובן במכש"כ מהנ"ל.

(43) תולדות כה, כג.

מקבלים ומקיימים את הציווי של הקב"ה; אמנם כשהם „עמלים בתורה“, יותר מן הנדרש מצד הציווי, אזי יש כאן (גם) בחינת „משפיע“⁴⁹, שע"ז שהאדם מתייגע ופועל בכח עצמו⁵⁰, נעשה „דומה לבוראו“⁵¹ – שנתגלה אצל אדם מישראל למטה שרשו בעצמות – וממילא גם השכר בא מעצמותו ית', „ופניתי אליכם, אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם.“

וזהו הטעם שהגילוי של שכר זה (ד„ופניתי אליכם“) הוא „והפריתי אתכם בפרי רבבי“, ענין של השפעה – כי (נוסף על זה שענין ההולדה בכלל הוא כח האין סוף⁵², הרי) בשעה שהנתינה היא מצד „ופניתי אליכם“, אזי „והפריתי“ גופא נעשה באופן של „פרי רבבי“, וע"ד הנ"ל, שכל הולדה פרטית בפני עצמה היא באופן של אין סוף עד סוף כל הדורות, כנ"ל.

י"ד. אמנם צריך להבין: בהמשך הברכות, אחד „ופניתי אליכם“, מונה הכתוב כמה וכמה עניני שכר בריבוי ענינים גשמיים – ולכאורה: מהי

ולכן נכלל כל זה ב„עסקי“ של הקב"ה (כפי שעצמותו ית' מצמצם עצמו בתנועה הדמנכה, בעשר ספירות וכו')⁴⁶;

אבל בשעה שעבודת בני ישראל היא באופן של „עמלים בתורה“, יותר מן הנדרש מהאדם מצד הציווי – דהיינו שקיום התורה והמצוות שלו אינו כ„עסק“ הנעשה רק בכחות הגלויים ובחיצוניות הנפש, אלא הוא שקוע בכך בפנימיות נפשו (ולכן עושה יותר ממדת חיוב)⁴⁷ – הרי זה מעורר גם מלמעלה, שיתקיים „ופניתי אליכם“: הקב"ה פונה לאדם זה בפנימיותו ועצמיותו (למעלה מכל האורות והגילויים – „אפנה אני מכל עסקי“, עד שנעשה ישראל וקוב"ה כולא חד.

ט. וענין נוסף בזה:

גדר הנברא הוא – שהוא בבחינת מקבל, וכן הוא גם בנבראים הנעלים ביותר; ואפילו האורות והגילויים הכי נעלים, כללות ענינם הוא שהם מקבלים מלמעלה (וממילא אין שייך אצלם אמיתיות הענין ד„משפיע“); אמיתיות הענין ד„משפיע“ – ללא כל שייכות לקבלה – אינו כי אם בעצמותו ית'⁴⁸.

ולכן, בשעה שבני ישראל לומדים תורה ומקיימים מצוות רק כמדת הציווי, הרי הם „מקבלים“ – הם

(46) ראה תו"א ד"ה ארדה נא (טו, א ואילך). ובכ"מ.

(47) להעיר מלקו"ת (מטות פה, א) בהמעלה של דקדוקי סופרים על דברי תורה. וראה לקו"ש ח"א ע' 87.

(48) ראה אוה"ת ויקרא ס"ע תצד ואילך.

(49) להעיר מע"ז יט, א: בתחלה כו'.

(50) להעיר מהמבואר בהמשך תרס"ו ד"ה ואברהם זקן ואילך, ד"ה אר"ע תרס"ז ואילך (ע' שצא), ועוד – דע"י עמלים בתורה בכח עצמו דוקא מוסיף ומחדש בתורה ומגיע בעצמות א"ס. (51) להעיר מלקו"ש ח"ו ע' 22 ואילך, מה שהדירה בתחתונים לעצמותו ית' היא דוקא בעוה"ז התחתון ע"י העבודה באופן של התחדשות. וראה שם הערה 73, 74. ולהעיר גם מלקו"ש חט"ו ע' 97, וש"נ.

(52) ראה לקו"ת שה"ש מ, א. המשך שמח תשמח תנ"ז בתחילתו. וראה לעיל ע' 155 שוה"ג להערה 56.

השייכות של ריבוי בגשמיות לענין
„ופניתי אליכם“ דעצמותו ית'?

והביאור בזה: אילו המדובר הי'
בשכר של אורות והשפעות המוגדרים
בגדר ד„בלי גבול“ (או עכ"פ בגדר
„גילוי“), ואשר מחמת כן אינם יכולים
להתגלות למטה במעלתם ומדריגתם,
אלא דוקא בדרך צמצום ומיעוט
בהשפעה, אזי ברכה גדולה ונעלית
יותר פירושה – „גילוי“ נעלה יותר,
בענינים רוחניים;

אבל כיון ש„ופניתי אליכם“ הוא
מעצמותו ית', שאינו מוגדר בשום
גדר, על כן באה ברכה זו גם
(ובדוקא) בענינים גשמיים⁵³, בריבוי
בגשמיות בטוב הנראה והנגלה ללא
שום צמצומים, כפי שהוא מצד עצמותו
ית'⁵⁴.

יא. ועדיין אין זה מחזור:

(א) הן אמת שמצד עצמותו ית'
הברכה מתגלית בריבוי בגשמיות –
אבל, איוו תפיסת מקום יש לשכר
זה ביחס לענין האמור שעי" „פניתי
אליכם“ דעצמותו ית', נעשה היהודי
מציאות אחת, כביכול, עם עצמותו ית'?

(ב) אפילו ענין זה של „ופניתי
אליכם“ מכנה רש"י בשם „לשלם
שכרכם“ – היינו שזהו ענין של שכר
– ולכאורה: המושג „שכר“ פירושו
דבר הבא כתשלום על עבודה, באופן

שה„פועל“ וה„מלך ששכר כו“ נשארים
כל אחד מציאות בפני עצמו;

ואינו מובן: בשלמא אילו הנדון
הי' בשכר דגילויים, הנה כשם שאינו
שייך שבהם ועל ידם יתגלה עצמותו
ית' (אלא רק כפי שעצמותו ית' עומד
בתנועה של המשכה וצמצום), כך גם
אינם חודרים בעצם דאדם מישראל,
כך שייעשו למציאות אחת עמו; אמנם,
כיון שהנדון דידן הוא „ופניתי אליכם“
שמצד העצמות – איך תתאים בזה
הלשון „לשלם שכרכם“?

יב. הביאור בזה: בעבודה ד„עמלים
בתורה“ גופא – שבאה מצד פנימיות
ועצמות הנפש – ישנם ב' אופנים⁵⁵:

(א) אמנם האדם פועל מצד עצם
נפשו, אבל יש לו בזה חשבון ומבוקש
– חפץ הוא להיות מציאות אחת
עם עצמותו ית'; ולפי שמעורב בזה
הרצון שלו, הרי זה גופא ראי' שיש
איזה מקום למציאות שאינה עצמות –
„הוא“⁵⁶, החפץ להתאחד עם העצמות,
ישנו במציאות.

331 (ב) פעולת האדם היא ללא כל
חשבון ומבוקש, אפילו לא המבוקש
להיות לאחד עם העצמות (כי אם
לקיים הרצון העליון), וממילא אין בזה

(55) ראה ד"ה ואתם תהיו לי תר"ס. ד"ה
וזאת התרומה עת"ר. וראה שם סד"ה תקעו. ד"ה
בסוכות. וראה ספר הערכים-חב"ד ח"א ע' שט,
ע' שנג, ע' תפד"ה, וש"נ. ולהעיר גם מלקו"ש
ח"א שם.

(56) ע"ד מ"ש בתניא פל"ה „אפי' הוא צד"ג
עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים. . הוא דבר
כפ"ע ירא ה' ואוהבו“ וראה ג"כ שם פל"ז
(מה, סע"א).

(53) וכידוע שעצמות שייך כביכול דוקא
להגוף (תורת שלום ע' 12. ע' 120).

(54) ע"פ הנ"ל מתורצת גם שאלת המפרשים
מה שכל היעודים והשכר כאן הם יעודים
גשמיים ולא שכר רוחני – הובאו כו"כ
באברבנאל ריש פרשתנו. כלי יקר פרשתנו (כו,
יב) – אבל ראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ט.

אבל בשעה שהעבודה היא בתכלית השלימות, ללא אף מבוקש ותכלית – אזי הענין ד„ופניתי אליכם” הוא בתכלית השלימות, וכסיוס הפרשה „ואולך אתכם קונמיות” – שהקומה דהקב”ה והקומה של בני ישראל נעשים קומה אמת⁵⁸, ישראל ומלכא בלחודוהי.

(משיחת ש”פ בהר”ב תשל”ז)

58) שנכללים בתיבה אחת „קוממיות” ולהעיר מלקו”ש ח”ז ע’ 201. ולהעיר שבפרש”י שם פ”י „בקומה זקופה” כפירושו כאן עה”פ „והרביתי אתכם”. ועפ”ז י”ל שבפרטיות ב’ ענינים הנ”ל ב„ופניתי אליכם” הם ב’ הענינים המבוארים בהמשך הכתוב „והפריתי אתכם, כפרי’ ורבי’. והרביתי אתכם, בקומה זקופה”:

מצד אופן הא’ שאינו נעשה חד ממש עם עצמות, הר”ז בא בפועל בריבוי (בכמות) שמחוץ הימנו, פו”ר; אבל כאשר עבודתו היא בלי שום מבוקש ולמעלה ממדוה”ג, שאז ה„פניתי עליכם” הוא שנעשה כולא חד עם עצמות, ה”ז לא מחוץ הימנו אלא ריבוי (באיכות) בעצמו, ש„יש הנברא” הוא „יש האמיתי” (ולהעיר מביאווה”ז בשלח מג, ג) – „קומה זקופה”.

כל הגבלות; ובאופן עבודה זה אין שום נתינת מקום לדבר שמחוץ לעצמות. ומצד ב’ אופני עבודה אלו באים ב’ אופנים ב„ופניתי אליכם”:

כאשר העבודה היא באופן הא’, שבו נותרת איזו נתינת מקום למציאות האדם (החפץ להיות לאחד עם העצמות), הנה גם קיום „ופניתי אליכם” (התאחדות בני ישראל עם העצמות הנעשית ע”י „עמלים בתורה”) הוא באופן שהאדם נשאר במציאותו, וממילא הרי זה נקרא בשם „שכר”,

[ולכן מפרט הכתוב את היעודים הגשמיים הבאים מצד „ופניתי אליכם” – דכיון שעדיין נותר מקום למציאות האדם, הרי יש שמץ תפיסת מקום לצרכים שלו, ובכללם גם צרכים גשמיים כו⁵⁷].

57) להעיר מרמב”ם סוף הל’ מלכים: ובאותו הזמן כו’ מעדנים מצויין כעפר כו’ ולא יהי עסק כו’.

